

ПЕДАГОГІКА

вищої та середньої школи

ДНІПРОВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

12'2005

75 -річчю

КДПУ

присвячується

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ**

Випуск 12

**Кривий Ріг
2005**

ББК 74.2+74.58

Редакційна колегія:

- Буряк В.К.** - доктор педагогічних наук, професор, ректор,
(головний редактор);
- Кондрашова Л.В.** - доктор педагогічних наук, професор, проректор з
наукової роботи, академік МАТО
(заступник головного редактора);
- Штельмах Г.Б.** - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки (відповідальний секретар);
- Козлов А.В.** - доктор філологічних наук, завідувач кафедри української
літератури;
- Комаров В.О.** - доктор педагогічних наук, професор, зав.кафедри
Історії України;
- Макаров Р.М.** - доктор педагогічних наук, професор кафедри
педагогіки;
- Шкельна В.С.** - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
та методики трудового і професійного навчання.

**Затверджено постановою президії Вищої атестаційної комісії України
від 2.06.02р. №1-05/6**

Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць / гол. ред. -
проф. Буряк В.К.- Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – Вип. 12. - 282с.

У збірнику наукових праць висвітлено проблеми навчання та виховання
учнів у середній школі та студентів педагогічного навчального закладу, відображено
результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів та
аспірантів університету.

Матеріали, що представлені в збірнику, можуть викликати інтерес у
широкого кола наукових працівників.

ББК 74.2+74.58

Педагогика высшей и средней школы: Сборник научных работ / гл. ред.-
проф. Буряк В.К. – Кривой Рог: КГПУ, 2005. – Вып. 12. - 282с.

В сборнике научных работ освещены проблемы обучения и воспитания
учащихся средней и студентов высшей педагогической школы, отображены
результаты научных исследований и методических разработок преподавателей,
докторантов и аспирантов университета.

Материалы сборника представляют интерес для широкого круга научных
работников.

ББК 74.2+74.58

**Друкується за рішенням Вченої ради Криворізького державного
педагогічного університету від 31.08.04 протокол №1**

ISBN 996-7406-29-6

© Криворізький державний
педагогічний університет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СПІЛКУВАННЯ

В статье обосновывается значимость педагогического общения как важной составляющей профессионально-педагогической подготовки будущих педагогов

The article deals with the significance of pedagogical intercourse as an important component of future teachers' professional and pedagogical training

Проблема удосконалення якості підготовки високопрофесійних фахівців за всіх часів і сьогодні залишається однієї з найактуальніших для вищої школи.

Замовлення суспільства на творчих і самостійно мислячих, конкурентоспроможних фахівців зумовлено змінами, що відбуваються в Україні, зростанням ролі людського фактора у всіх галузях виробництва. При цьому вимоги підвищуються не тільки до змістовного, але й до особистісного компонента підготовки в першу чергу студентів педагогічних університетів, покликаних вирішувати кадрові проблеми в країні.

Завдання полягає у тому, щоб в умовах вищої педагогічної школи допомогти студентові знайти шлях до професійного становлення, інтелектуального, морального і духовного розвитку його особистості. У процесі вузівського навчання майбутній вчитель повинен досягнути особливості своєї особистості, мати можливість довідатися про самого себе, перейнятися самоповагою до себе, усвідомити свої сильні й слабкі сторони.

Проблема особистісного аспекту в підготовці майбутніх фахівців хвилювала багатьох учених. На їхню думку, людина повинна присвятити велику частину часу розвитку власної особистості (І.Мечников), пошукові власної педагогіки з метою удосконалення особистої індивідуальності (Л.Нечепоренко). Досліджуючи можливості вищої школи у формуванні творчої особистості, багато дослідників (В.Кан-Калик, Н.Никандров, В.Сластьонін, С.Сисоева й ін.) виявили протиріччя, що існує у вузівській практиці, між масовим характером навчання й

індивідуально-творчим стилем діяльності майбутнього фахівця, подолання якого багато в чому стимулює якість професійної підготовки у вищій школі.

Аналіз вузівської практики дозволяє говорити про те, що в професійній підготовці студентів усе ще недооцінюються можливості спілкування в системі “викладач – студент”.

Спілкування Б.Г.Ананьев [1] розглядав як пізнання його учасниками один одного, саморегуляцію їхніх вчинків з урахуванням отриманої інформації і як перетворення внутрішнього світу сторін, що спілкуються. В.М.Мясищев [5] розумів спілкування як процес взаємодії особистостей, що певним чином віддзеркалюють один одного та взаємодіють один з одним. О.М.Леонтьев [3] характеризував спілкування як спосіб вираження ставлення до людини.

Спілкування як педагогічно грамотна постановка комунікативних завдань дозволяє організувати процес навчання на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості, моделювати ситуацію суб'єкт-суб'єктних відносин, перетворити кожного студента з засобу в мету, з об'єкта в суб'єкт навчальної роботи.

Моделювання навчального процесу, де викладач і студент виступають рівноправними учасниками творчої, пізнавальної діяльності, активного спілкування і взаємодії, додає особистісного змісту професійній підготовці майбутніх педагогів, стає самоціллю для всіх, хто бере в ній участь.

У практиці реалізації особистісно орієнтованого навчання, побудованого на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості, значно зростає роль спілкування при дотриманні таких умов:

- створення ситуації психологічної єдності;
- забезпечення можливості самовираження особистості;
- приховане керування ініціативою студентів.

У процесі навчання, побудованого на принципах взаємодії, співробітництва і співтворчості, культура спілкування в системі “викладач-студент” забезпечує ефект співрозуміння, співпраці, самооцінки, що стимулюють перспективу професійного росту студентів, розвиток активної професійної

позиції і творчого стилю діяльності. Саме комунікативна сторона професійної підготовки сприяє тому, що навчальні цілі будуть внутрішньо прийняті студентами, способи дії ними усвідомлені і матиме місце самооцінка отриманих результатів.

Суть педагогічного спілкування полягає у взаємодії викладача і студентів у постановці таких пізнавальних задач, у процесі рішення яких обидві сторони спільно думають, міркують, роблять висновки, обґрунтовують їх.

Психологічна стратегія спілкування передбачає осмислення досліджуваного матеріалу кожним студентом, опору на його особистий досвід. Педагогічна взаємодія виявляється в тім, що на навчальних заняттях створюється атмосфера психологічного комфорту, надається можливість пізнавального й емоційного розкріпачення студентів, забезпечуються умови для самовираження і самоствердження їхнього професійного “Я”.

При постановці й вирішенні комунікативної задачі у навчальному процесі важливо допомогти студентові усвідомити і засвоїти принципи педагогічної взаємодії, що передбачають:

- активність педагогічного спілкування;
- розширення обсягу і видів спілкування;
- інтенсивність спілкування;
- психологічний комфорт, що забезпечує саморозкриття особистості;
- створення індивідуальної програми спілкування з людьми;
- педагогічне співробітництво і співтворчість у системі “викладач – студент”.

Опановуючи названими принципами, студенти повинні навчитися контактувати один з одним і викладачами, придбати уміння налагоджувати продуктивну комунікацію, що базується на взаємній повазі й довірі.

Спілкування як важлива складова професійної підготовки майбутніх фахівців буде результативним, якщо при організації навчального процесу не тільки чітко формулюється комунікативна задача, але й враховується структура педагогічної взаємодії, основними компонентами якої є:

1. Моделювання взаємин викладача і студентів у пізнавальній діяльності.

Цей компонент припускає планування комунікативного механізму і способів його реалізації в ході навчального заняття; вибір комунікативних засобів, що відповідають дидактичним цілям, та забезпечують емоційно-моральний клімат в аудиторії, прояв творчої індивідуальності викладача й урахування можливостей і здібностей студентів.

2. Безпосередня взаємодія викладача і студентів.

Цей компонент містить у собі реалізацію спланованої моделі спілкування в навчальній роботі, корекцію його методів і прийомів, умови, що стимулюють активність й ініціативу сторін, які спілкуються.

3. Керівництво процесом взаємодії в системі "викладач-студенти".

Цей компонент припускає вибір дидактичних засобів, що забезпечують співробітництво й співтворчість у навчальній роботі, міцний психологічний контакт, адекватну реакцію на динаміку почуттів, емоційного сприйняття і переживань учасників педагогічного процесу; психологічні сигнали, що сприяють виникненню в студентів установки на спілкування, мобілізації уваги на рішенні пізнавальних задач.

4. Подача викладачем навчальної інформації.

Він містить у собі різноманітні комунікативні прийоми і засоби, що допомагають майбутнім фахівцям усвідомити сутність комунікативних механізмів і опанувати уміннями постановки й рішення комунікативної задачі в процесі навчальної роботи.

5. Установлення зворотного зв'язку.

Компонент зворотного зв'язку в змістовному й емоційному плані забезпечує продуктивну взаємодію учасників на навчальних заняттях, сприяє своєчасному одержанню інформації про клімат і характер настрою в студентській аудиторії, протікання й результати пізнавальної діяльності, відношення студентів до навчальної праці [2].

Названі компоненти складають структуру механізму спілкування в системі стосунків "викладач-студенти". Реалізація

цього механізму в ході навчання забезпечує атмосферу довіри і взаєморозуміння між його сторонами, адекватну форму педагогічного впливу і відповідної реакції студентів, створює умови для їх самовираження і самоствердження.

Реформування вузівського навчання на принципах педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості, використання спілкування як навчального, розвивального й виховуючого факторів у професійній підготовці студентів дозволить вибудувати по-новому людські стосунки в пізнавальній діяльності, перебороти формалізм й авторитарність у спілкуванні, відтворити модель людського співіснування, побудованого на співробітництві й співтворчості.

Позиція активного діяча забезпечить майбутньому вчителеві після закінчення вищої школи можливість перенести акценти із системи знань на розвиток творчих здібностей, нестандартно виконувати професійні функції, опанувати комунікативною культурою. Здобуваючи досвід педагогічної взаємодії у вузі, вчитель швидше адаптується до професійної праці, педагогічного колективу, творчої комунікації з колегами по роботі й вихованцями.

Зміна характеру вузівського навчання, підвищення ролі спілкування в професійній підготовці майбутніх педагогів звільняє пам'ять студентів від перевантаження абстрактними знаннями. Саме це перевантаження придушує свідомість, породжує невпевненість студентів у своїх професійних можливостях і здібностях, віддаляє їх від високого рівня комунікативної культури, затримує розвиток професійних та емоційних почуттів.

Зміст і методи комунікації в навчальному процесі повинні бути спрямовані на усвідомлення сутності спілкування, його ролі в навчальному процесі, його технології, оволодіння прийомами і способами реалізації комунікативного механізму в системі стосунків викладача й студентів. Методика і технологія професійного спілкування сприяє систематичному відновленню знань студентів, розвитку їхньої здатності швидко приймати правильні рішення в професійних ситуаціях, формуванню уміння розуміти психологію сторін, що спілкуються, та

домагатися мінімуму витрат сил у досягненні високої якості навчальної праці.

Культура спілкування викладача і студентів у навчальній роботі стимулює результативність професійної підготовки, рівень готовності майбутніх фахівців до комунікативно-інтелектуальної діяльності. Педагогічна взаємодія в навчальному процесі змінює позицію викладача в системі керівництва з положення диктату, придушення на стосунки партнерства, співробітництва і співтворчості. Усе сказане не може позитивно не позначитися на якості професійної підготовки майбутніх педагогів.

Відсутність налагодженої системи спілкування вчителів й учнів приводить до конфліктів, що створюють живильний ґрунт для виникнення в учнівській молоді шкідливих звичок і поведінки, що відхиляється від норми.

Спілкування – складний багатофакторний процес. Він може виступати одночасно як інформаційний процес і як процес взаємодії особистостей, як процес ставлення вчителя й учнів один до одного, їхньої взаємодії, співробітництва і співтворчості, і як процес співпереживання й взаєморозуміння. Педагогові важливо враховувати у своїй роботі те, що спілкування – це багатогранне задоволення потреби людини в людині. Від задоволеного багато в чому залежить психологічний клімат у колективі, ставлення до навчання й роботи, результати навчання й праці. Світовідчуття, працездатність, характер відповідної реакції на педагогічний вплив, емоційне благополуччя й самопочуття, настроїв учасників педагогічного процесу багато в чому визначається тим, як протікає процес спілкування у системі “вчитель – учень”. Майбутньому педагогові важливо опанувати мистецтвом спілкування, вміти сприймати учня чи будь-якого учасника спілкування таким, яким він є насправді. У партнерів спілкування повинен бути відповідний психологічний резонанс із внутрішнім світом один одного.

Система потреб вчителя у довірчо-дружньому спілкуванні, у психологічній підтримці і захисті, у позитивних емоціях і переживаннях причетності до загальних проблем, що

турбують колектив, є важливим показником його професіоналізму, готовності до творчого рішення професійних задач. Уся система професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів повинна передбачати формування в них високого рівня комунікативної культури, готовності та здатності до комунікативної діяльності, організації життєдіяльності школярів таким чином, щоб вони мали можливість вибору, пізнання й усвідомлення своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного росту в умовах спілкування й партнерських стосунків у системі “вчитель – учень”. Тільки при наявності довірчого, емоційного спілкування учні здатні реалізувати потребу в увазі, повазі, визнанні своєї особистісної значущості. Потреба школярів у збереженні й постійній підтримці почуття власного достоїнства є проявом потреби людини в позитивній оцінці самого себе через оцінки педагога й ставлення однолітків. Своєчасне задоволення цієї потреби залежить від рівня готовності вчителя до педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості зі своїми вихованцями. Гармонія у стосунках вчителя й учнів – важлива умова успішності виконання соціального замовлення школою на підготовку творчої, самодостатньої особистості, здатної швидко адаптуватися і до умов соціального життя і до професійної діяльності.

Таким чином, у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів значне місце повинна посідати цілеспрямована й систематична робота, яка сприяє формуванню їхньої комунікативної культур, засвоєнню ними методики й технології спілкування з учнями. Спрямованість дій вчителя на учня, як на головну цінність своєї праці, допомагає успішно вирішувати педагогічні задачі. Вибір методів спілкування з урахуванням закономірностей розвитку кожного школяра як особистості стимулює у них потребу в самопізнанні й самозміні. Успіх педагогічного процесу можливий у тому випадку, якщо вчитель знає а механізми спілкування, тому що від комунікативної культури багато в чому залежить результативність педагогічної взаємодії, співробітництва й співтворчості учасників навчально-виховного процесу.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968.
2. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990.
3. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Мысль, 1965.
4. Мечников И.И. Этюды оптимизма. – М.: Наука, 1982.
5. Мясищев В.Н. Об исследовании общения. – Л.: ЛГУ, 1977.
6. Нечепоренко Л.С. Педагогика личности. – Харьков: ХГУ, 1992.

Л.В.Бешевець

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

В статье рассматривается содержание понятия «ответственное отношение к учебе»; дается характеристика уровней его сформированности; определяется его исходный уровень и причины низкого уровня сформированности у студентов педуниверситета.

The article is discovered content of concept „responsible concern to the studies”, character of levels its forming is defined, its initial level and causes of low level of the forming at students of the pedagogical university is defined too.

Формування творчої особистості майбутнього педагога, який буде спроможний відповідально ставитись до своїх професійних і громадянських обов'язків, становить складний цілісний процес, критерієм якого є готовність випускників педуніверситету нести відповідальність за результати своєї діяльності, оптимально використовувати свої можливості і здібності на благо суспільства.

Зміни в суспільному житті нашої держави підвищують роль відповідальності, як важливого регулятора поведінки та діяльності особистості. Сучасні заклади вищої освіти покликані виховувати особистість, яка могла б жити в умовах демократії, в обстановці зростаючої свободи особистості, порівнювати свої

дії і вчинки з громадянським і професійним обов'язком та відповідальністю перед суспільством. В повсякденному житті часто доводиться зустрічатися з безповідальним ставленням студентів до своїх навчальних обов'язків, безпричинними запізненнями, прогулами, нерегулярним виконанням завдань, байдужістю їх до того, що відбувається в навчальному закладі, навчальній групі, на заняттях. Причина низької результативності навчально-виховного процесу належить шукати в недооцінці важливості формування відповідального ставлення студентів до навчання та традиційної організації їх навчальної діяльності, яка не дає змоги реалізувати потребу в самостійних діях і рішеннях. Тому це питання потребує вирішення.

Проблема формування відповідального ставлення студентів до навчання не нова. Вона стала предметом дослідження як психології, так і педагогіки. У психології це: Божович І., Ковальов А.Г., М'ясищев В.Н., Петровський А.В.; у педагогіці: Алфьоров А.Д., Гаджиєва К.Г, Данилов М.А., Єсіпов Б.П., Розенберг А.Я. Вчені по-різному підходили до вивчення ставлень особистості. У своїх працях вони зробили спробу визначити сутність ставлення, дати йому діалектичне трактування, як категорії.

Для того, щоб формувати відповідальне ставлення студентів до навчання, необхідно визначити структуру цього поняття, показники, характеристику рівнів сформованості його у студентів.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що більшість психологів кваліфікують ставлення як властивості активності особистості та взаємозв'язок волі, емоцій, інтелекту.

За одних і тих же умов, відносно одного і того ж об'єкта, властивості якого для всіх однакові, люди реагують по-різному. Ставлення однієї людини не тільки не співпадає з іншими, а інколи і суттєво відрізняються.

Аналізуючи ставлення до навчання, його характер можна пов'язати з розвитком вольових якостей особистості. Воля виступає як регулятор боротьби мотивів студентів, а вольова діяльність регулює поведінку людини відповідно до

значущих для неї цілей, які вона ставить перед собою як особистість, тобто ставлення до навчання “наказує працювати в повну міру своїх можливостей”.

Наведені вище погляди дозволяють говорити про те, що з точки зору психології навчання визначається поглядами, переконаннями, вольовими якостями та виховується під впливом індивідуального життєвого досвіду особистості, являючись результатом всієї системи, життєвих умов та виховання.

У педагогіці – ставлення до навчання розглядається як свідомо діяльність індивіда, спрямована на оволодіння певними знаннями і навичками. Крім діяльнісного, існує особистісний підхід, за яким це – інтегративна якість особистості студента, що проявляється в:

- усвідомленні навчання як обов’язку;
- потреби в знаннях та наявності інтересу до них;
- умінні вчитися;
- умінні максимально зосередити свої зусилля на переборенні труднощів, пов’язаних з навчальною діяльністю та самоосвітою;
- прояві самостійності, ініціативи, творчості;
- прагненні до спілкування, співробітництва на заняттях;
- почутті колективізму в навчальній діяльності, відповідальності перед колективом за результати навчальної праці.

Часто питання про ставлення студентів до навчання розглядається в єдності з дидактичним принципом свідомості, а реалізація цього принципу неможлива без формування ставлення учня до навчання, як до свого громадянського обов’язку.

Відповідальне ставлення до навчальних занять – це розуміння студентом мети своєї діяльності, сформованості уміння виразно бачити засоби, необхідні для досягнення мети, навичок навчальної роботи та відповідального ставлення до неї, які виховуються цілою системою вправ у відповідальній поведінці.

Більшість із педагогів відповідальне ставлення до навчання розглядають як емоційну готовність особистості до виконання навчальної роботи. На їх думку, ця готовність виявляється у визначенні студентами суспільної значущості освіти та конкретних завдань навчання; в умінні користуватися тими засобами і прийомами, які дозволяють досягти великих успіхів у професійному зростанні; в здатності до критичної самооцінки своїх дій; в активності і самостійності. Названі напрями є одними з найважливіших у вихованні у студентів відповідального ставлення до навчання.

Такими чином, відповідальне ставлення студентів до навчання – це взаємозв'язок інтелекту, волі, емоцій та здатність до оцінки своїх дій.

Виходячи з даного визначення, структурними компонентами відповідального ставлення до навчання є: інтелект, воля, емоції, самооцінка.

Інтелект – це розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати.

Показники інтелекту: аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, узагальнення, систематизація.

Воля – це свідомо саморегуляція суб'єктом своєї діяльності і поведінки, яка забезпечує долання труднощів для досягнення певної мети.

Показники волі: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, самостійність, сміливість, стійкість та дисциплінованість.

Емоції – реакція людини на дію внутрішніх і зовнішніх подразників, які мають яскраво виражене суб'єктивне забарвлення і охоплюють усі види чутливості й переживань.

Показники емоцій: задоволення, радість, захоплення, байдужість, натхнення, обурення.

Самооцінка – оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

Показники самооцінки: самокритичність, самовимогливість; об'єктивна, занижена, завищена самооцінка.

За яскравістю виявлення показників, ми визначаємо чотири рівні сформованості відповідального ставлення до навчання: початковий, середній, достатній, високий.

Початковий: самостійно абстрагувати, аналізувати студент не вміє, відповіді його фрагментарні, зумовлюються початковими уявленнями про предмет вивчення; студенти не цілеспрямовані, не прагнуть долати труднощі; в процесі діяльності виявляють байдужість; мають низький рівень самооцінки.

Середній: студенти виконують завдання за допомогою викладача; мають початкові навички аналізу; стають більш наполегливими при долатті труднощів; втрачають задоволення від складних завдань; рівень самооцінки близький до об'єктивного. **Достатній:** студенти самостійно аналізують та узагальнюють матеріал за сприянням викладача; стають більш дисциплінованими при виконанні завдань; із захопленням долають перешкоди; мають чіткий об'єктивний рівень самооцінки. **Високий:** студенти самостійно конкретизують та систематизують матеріал; цілеспрямовані, дисципліновані, відповідальні; при виконанні творчих завдань вони отримують задоволення і радість; мають рівень самооцінки, самовимогливості і самокритичності.

З метою визначення сформованості інтелектуальних здібностей студентів було проведено тестування серед студентів першого курсу. Кількісний аналіз даних вказує на те, що результати по всіх факультетах приблизно однакові: 33% початковий рівень; 35% - середній; 20% - достатній; 12% - високий рівень інтелектуальних здібностей. Крім цього, з метою виявлення рівню сформованості емоційно-вольових якостей та самооцінки, проводилось анкетування. Його результати: початковий рівень – 32%; середній – 34%; достатній – 21%; високий – 13% студентів. Узагальнивши результати можна зробити висновок про те, що високий рівень відповідального ставлення студентів до навчання наявний у 12,5%; достатній – у 20,5%, середній – 34,5%, низький – у 32,5%. Якісний аналіз

отриманих даних вказує на те, що тільки у 12,5% студентів високий рівень теоретичних знань, вони завжди доводять розпочату справу до кінця, в змозі подолати внутрішнє небажання займатись навчанням, коли їм не цікаво і з радістю досягають цілей. Багато студентів (32,5%) виявили низький рівень інтелекту; вони не вміють самостійно абстрагувати, аналізувати, їх відповіді фрагментарні. Ці студенти не цілеспрямовані, не прагнуть долати труднощі, вони байдуже ставляться до навчання, мають низький рівень самооцінки. Такий стан досліджуваної проблеми викликає занепокоєння. Для визначення причин низького рівня сформованості відповідального ставлення студентів до навчання було проведено бесіду серед викладачів. Аналіз отриманих результатів вказує на те, що деякі з них не бачать суттєвої різниці між „сумлінним ставленням” і „відповідальним ставленням” студентів до навчання, крім того не всі викладачі опікуються пошуком та застосуванням комплексу педагогічних умов ефективного формування відповідального ставлення студентів до навчання. Все це зумовлює необхідність побудови навчального процесу в педуніверситеті таким чином, щоб відповідальне ставлення студентів до навчання формувалась з першого дня навчання, відповідальність стала однією з основних характеристик особистості студентів, яка з часом стане складовою професійної відповідальності майбутнього педагога.

Література

1. Алфьоров А.Д. Виховання в учнів відповідального ставлення до навчання. – Ростов-на-Дону, 1976.
2. Божович Л.І. Ставлення школярів до навчання як психологічна проблема. – К., 1972.
3. Розенберг А.Я. Виховання у підлітків відповідального ставлення до навчання в процесі колективної діяльності. Дис... канд.пед.наук. – М., 1969. – 132 с.

ГРОМАДСЬКА СВІДОМІСТЬ, ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПЕДУНІВЕРСИТЕТУ

В статье раскрывается содержание понятия „гражданская сознательность“, определяются критерии и уровни ее сформированности. Определяется исходный уровень этого качества у студентов педуниверситета и взаимосвязь между уровнем сформированности гражданского сознания и профессиональными ценностями будущих педагогов.

The article is discovered content of the concept „civic consciousness“ is defined the criterions and levels its forming. The initial level this quality is defined at students of the pedagogical university and correlation between the level forming of the civis consciousness and professional values of the future teacher.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вищої школи в Україні є обґрунтування цінностей національної школи та їх формування у майбутніх фахівців. Це відповідальне завдання покладається державою, насамперед, на вчителя. Відтак, основна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління педагогів, підвищенні їх загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу до рівня, що відповідає їхній ролі в суспільстві. Концепція громадянської освіти в Україні створила науково-педагогічне підґрунтя для формування засад теорії громадянської свідомості та її практичного втілення. Вона формулює мету громадянської освіти – сформувати особистість, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовності до компетентної участі в житті суспільства. Саме тому громадянську свідомість майбутнього спеціаліста слід розглядати як складову формування його професійних цінностей. Слід визначити зміст цього поняття, критерії та виявити рівень сформованості громадянської свідомості у студентів педуніверситету з метою окреслення шляхів подальшої роботи ВНЗ в цьому напрямку.

До проблеми становлення людини як свідомого громадянина зверталися ще з античних часів. Серед сучасників слід відзначити дослідження Боришевського М., Іванчука В., Ігнатенко П., Хомич О. та ін.

Одразу зазначимо, що з термінологічної точки зору термін відзначається певною строкатістю тлумачень. При опрацюванні різних джерел, ми зіткнулися з тим, що в деяких працях відбувається перетин понять “громадянська свідомість” та “громадянськість”. Іноді вони виступають у статтях авторів у якості контекстуальних термінів-дублетів, що призводить до уніфікації їх семантики. Або ж значною мірою громадянськість розкривається без співвіднесення з громадянською свідомістю, але на тому ж самому науково-теоретичному ґрунті і навпаки. Таким чином, формуються два підходи у розуміння співвідношення громадянськості і громадянської свідомості:

- 1) рівність (або однаковість) семантичних значень;
- 2) громадянська свідомість є одним із виявів громадянськості, тобто друге поняття виступає ширшим за перше.

У своєму дослідженні ми будемо спиратися на синтетичну основу цих понять. Такий підхід дасть змогу якомога глибше осягнути глибинність самого поняття громадянської свідомості.

Виховання людини як свідомого громадянина безпосередньо впливає на формування всіх типів взаємин, що складають моральність. Це ставлення людини до суспільства (патріотична самосвідомість, суспільна активність та ініціативність, громадянська відповідальність, повага до Конституції України та Законів Української Держави та ін.); ставлення до інших людей (гуманізм, доброзичливість, толерантність, взаєморозуміння, дружність, здатність до співчуття, благодійність, глибока повага до батьків, до літніх людей і т. ін.), ставлення до самого себе (громадянська гідність, чесність, мужність, принциповість тощо).

Виходячи з даної позиції, під громадянськістю можна розуміти фундаментальну особистісну якість, хоча практичні її прояви зумовлені державними актами та інститутами. Людина, яка володіє цією якістю, пов'язує свою поведінку, все своє

життя з інтересами, з долею рідної країни, усвідомлює свою відповідальність перед народом і людьми. Висока громадянська свідомість впливає саме з потреби налагодження гармонійних відносин між інтересами особистості та держави. Зрілий громадянин усвідомлює свою особистісну зацікавленість у прогресі держави, вбачаючи в ньому також поліпшення особистого життя.

Сучасні політологи вважають, що громадянськість – це морально-психологічний стан людини, що характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її інстанцій та законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знанням і поважанням прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність і вміння домагатися дотримання власних прав, вимагати від держави виконання її функцій, лояльним відповідальним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом.

Завдяки теоретичному аналізу проблеми й експериментальним дослідженням вдалося встановити, що громадянська свідомість та самосвідомість особистості є дуже складним структурно-функціональним, системним утворенням, у якому тісно взаємодіють когнітивна, потребнісно-мотиваційна та поведінкова складові.

Звертаючись до структури громадянської свідомості, необхідно вказати на їх функціональний зміст. Завдяки цьому ми розкриваємо для себе, що є сам процес формування.

Зміст громадянської свідомості зумовлює її функції. Соціальна функція направлена на стабілізацію внутрішнього положення в суспільстві, усвідомлення кожним громадянином перспектив сильної соціальної політики держави. Культурно-просвітницька функція проявляється в активному збагаченні духовної культури людей, формуванні їх цінностей, надихання їх на духовну творчість. Психологічна функція полягає в тому, що, розвиваючи громадянську свідомість в людині, вона стабілізує духовність в особистості, робить позитивним і стійким її направлення, ідейно-моральну спрямованість.

Таким чином, розглядаючи компонентну структуру громадянської свідомості, нам доводиться аналізувати значну

кількість різних параметрів. З метою їх логічної мотивації ми даємо узагальнене визначення поняття: громадянська свідомість – це усвідомлення людиною своєї належності до певної державно-громадянської спільності, конституційно закріплених за нею прав та обов'язків, помірковане ставлення до подій суспільно-політичного характеру (наприклад, до виборів, відзначення тих чи інших історичних подій тощо), а також шанобливе ставлення до державної мови, символіки тощо. Це й усвідомлення себе як виразника національних інтересів своєї держави, гордість та вболівання за увінчані славою і трагічні сторінки її історії. Дане визначення вважаємо найбільш повним.

Важливість формування громадянської свідомості неодноразово підкреслював Сухомлинський В.О. Здебільшого, його праця “Народження громадянина” була чи не єдиним зразком гідної та повномасштабної розвідки з даного питання. Сухомлинський В.О. застерігав: громадянська інфантильність веде до обмеженості інтелектуальних інтересів.

Основою формування громадянської свідомості є морально – світоглядні якості громадянина. В структурі їх змісту можливі такі компоненти:

- аксіологічний (ціннісний) – включає систему ціннісних орієнтацій, що визначають ставлення людини до світу, власної країни, природи, інших людей тощо;
- культурологічний – створює передумови для засвоєння національної культури, традицій, стимулювання діяльності по їх збереженню та відродженню;
- морально-етичний – забезпечує розвиток емпатії, моральної поведінки, милосердя, толерантності, власної гідності;
- власне громадянський – включає участь у суспільно корисних справах, вияв громадянських почуттів, захист прав людини, накопичення досвіду громадянської поведінки;
- особистісний – означає насиченість життя студентів ситуаціями реальної відповідальності, вільного вибору, прийняття рішень, рефлексії власної поведінки, проектування власного розвитку;
- творчий – до якого відносяться засоби розвитку творчих здібностей, професійних якостей, формування

різноманітних стилів життєдіяльності, впевненості в собі, самостійності.

Нині різноманітні дослідження свідчать про те, що в нашому суспільстві простежується певне розпорошення громадянської свідомості не лише молоді, але й частини дорослого населення. Це є результатом небезпечно низького рівня суспільного прийняття демократичного ладу та довіри до нього, недемократичністю відносин між державою та суспільством, державою та особою. Процес зрушення у позитивний бік відбудеться тільки тоді, коли подолаємо згадані труднощі, а також, коли при формуванні активної громадянської позиції молоді будуть створені оптимальні педагогічні умови, що внесуть зміни в якісному зростанні.

Отже, з'ясувавши зміст поняття "громадянська свідомість", визначивши його компоненти та особливості їх функціонування, для встановлення рівня громадянської свідомості студентів виділимо такі критерії: ставлення до держави та атрибутів державності, ставлення до подій суспільно-політичного характеру, повага та знання держави і прав людини, ставлення до історії свого народу та підтримка його національних інтересів, ставлення до суспільства і своєї ролі в ньому.

За яскравістю вираженості показників, що характеризують критерії громадянської свідомості, ми виділили такі рівні: високий, середній, низький.

З метою визначення вихідного рівня сформованості громадянської свідомості студентів, ми застосували письмове опитування серед першокурсників КДПУ.

Пропонувались такі питання:

1. Чи важливо бути свідомим громадянином?
2. Чи варто формувати у собі активну громадянську позицію?
3. Яка причина того, що іноді молодь не проявляє громадянську активність?

Таким чином, мотивація визначеного кола питань підкреслюється метою опитування, а також прагненням виявити ставлення студентів до ідеї свідомої громадянської позиції взагалі.

35% від числа опитаних визнали, що активна громадянська позиція повинна бути притаманною кожному члену нашого суспільства від молодого до найстаршого покоління. Свою позицію вони мотивували тим, що “наша держава збереже свій суверенітет лише тоді, коли кожен щось зробить в ім’я цього”.

45% першокурсників вважають, що формувати в собі якості свідомого громадянина, безумовно, важливо, але спершу треба якось самому утвердитися в цьому житті, здобути професію.

Окрему групу, її можна назвати сигнальною, сформуvalo 20% респондентів. Студенти цієї категорії викликають неабияке занепокоєння, адже вони не пов’язують свій добробут із добробутом держави і суспільства, не розуміють своєї вагомості, бо вважають, що “нічого на краще змінити не можна”, а від них, від їхнього голосу “мало що залежить”. Таким чином, вони не підтримують прагнення до ідеалу свідомого громадянина. Обнадійливим у даному випадку є лише те, що молоді люди не заперечують права України на державність та визначають, що власна самостійна держава краще, ніж її відсутність.

Вибір споглядальної позиції свідчить про те, що студенти до кінця не усвідомлюють своєї громадянської цінності, сприймають світ поверхово, не заглиблюючи у сутність суспільних та державних процесів, ні загальнолюдські, ні професійні цінності у них не сформовані. Саме тому одним із найважливіших педагогічних завдань є формування почуття громадянської повноцінності, виховання поваги до людини-громадянина та гордості за рідну державу.

Щодо визначення причин громадянської пасивності молоді, то серед відповідей найчастіше зустрічалися такі:

- “відбувається дуже багато змін, за яких, на жаль, губляться, а потім дуже повільно відновлюються високі громадянські засади”;
- “молодь не знає, де правда”;
- “це пов’язано з історичним розвитком нашого суспільства”.

Підсумки анкети, складеної з урахуванням критеріїв громадянської свідомості, дали приблизно такі ж результати.

Таким чином, результати дослідження вказують на необхідність побудови навчально-виховної роботи в педагогічному університеті таким чином, щоб на всіх її етапах студенти відчували себе частиною суспільства, відповідальною за майбутнє своєї держави. Тільки свідомий громадянин прагнучим до формування професійних цінностей. Однією з умов, на нашу думку, які цьому сприятимуть, є активізація навчального процесу, перехід від пасивного навчання до активного. Неабияка роль в цьому належить педагогічним дисциплінам.

Література

1. Боришевський М. Виховання громадянської свідомості особистості // Педагогічна газета. – 2001. - №5. – С. 5.
2. Ігнатенко П., Поплужний В., Косарева Н., Крицька Л. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник. – К., 2002.
3. Розенберг А. Біля витоків громадянського виховання // Рідна школа. – 2001. - №4. – С. 52-54.
4. Рябов С. Політологія: словник термінів і понять. – К.: Наукова думка, 1996.
5. Хомич О. Громадянське виховання: основні підходи і практика реалізації // Джерело. – 2001. - №12. – С. 12-13.

Н.В.Волкова

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА РИСА ВИСОКОДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розкривається сутність інформаційної культури людини, шляхи підвищення її в контексті інформатизації суспільства.

The article deals with the essence of informative culture of a person, the ways of its rising in the context of informatization of society.